

ZAMONAVIY JAMIYATDA MUSIQANING TARBIYAVIY AHAMIYATI*Arziqulova Asal Aliqulovna**O'zbekiston milliy pedagogika instituti**profisonal ta'lim fakulteti Musiqa**ta'lim yo'nalishini 1-kurs talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatda musiqaning shaxs kamoloti, estetik did, axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar, madaniy ong va ma'naviy dunyoqarashni shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Musiqa inson ruhiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi san'at turi sifatida yosh avlod tarbiyasida muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Maqolada musiqaning bolalar va yoshlar ongiga ta'siri, uning tarbiyaviy, estetik, psixologik va ijtimoiy funksiyalari, shuningdek, ta'lim jarayonida musiqa madaniyatini shakllantirish zarurati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. Musiqa, tarbiya, estetik tarbiya, ma'naviyat, madaniyat, yosh avlod, musiqa ta'limi, milliy qadriyatlar, zamonaviy jamiyat, shaxs kamoloti.

Аннотация. В данной статье научно и теоретически освещается важность музыки в современном обществе в формировании личности, эстетического вкуса, нравственного воспитания, национальных ценностей, культурного самосознания и духовного мировоззрения. Музыка, как вид искусства, непосредственно влияющий на человеческую психику, является важным педагогическим инструментом в воспитании молодого поколения. В статье анализируется влияние музыки на умы детей и молодежи, ее образовательные, эстетические, психологические и социальные функции, а также необходимость формирования музыкальной культуры в образовательном процессе.

Ключевые слова: музыка, воспитание, эстетическое воспитание, духовность, культура, молодое поколение, музыкальное образование, национальные ценности, современное общество, личностное развитие.

Annotation. This article scientifically and theoretically highlights the importance of music in modern society in the formation of personality, aesthetic taste, moral education, national values, cultural consciousness and spiritual worldview. Music, as an art form that directly affects the human psyche, is an important pedagogical tool in the upbringing of the younger generation. The article analyzes the impact of music on the minds of children and young people, its educational, aesthetic, psychological and social functions, as well as the need to form a musical culture in the educational process.

Keywords. Music, upbringing, aesthetic education, spirituality, culture, young generation, musical education, national values, modern society, personal development.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda insonning ma'naviy, axloqiy va estetik kamolotini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bugungi globallashuv, axborot oqimining kuchayishi, ommaviy madaniyatning keng tarqalishi yosh avlod dunyoqarashiga turlicha ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda ta'lim va tarbiya tizimi oldida faqat bilimli emas, balki yuksak didli, ma'naviy yetuk, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qaraydigan, go'zallikni anglay oladigan shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi. Ana shu jarayonda musiqa san'ati muhim tarbiyaviy vosita sifatida alohida o'rin egallaydi.

Musiqa inson qalbiga bevosita ta'sir qiladigan, uning his-tuyg'ularini uyg'otadigan, ruhiy holatini o'zgartiradigan va estetik qarashlarini shakllantiradigan san'at turidir. U so'z bilan ifodalash qiyin bo'lgan kechinmalarni ohang, ritm, kuy va ijro orqali yetkazadi. Shu sababli musiqa qadimdan insoniyat madaniy hayotining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Har bir xalqning tarixi, orzu-umidlari, dardi, quvonchi, milliy xarakteri va ma'naviy qiyofasi uning musiqiy merosida o'z ifodasini topadi.[3] Pedagogik nuqtayi nazardan musiqa tarbiyasi insonda nafosat tuyg'usini, eshitish madaniyatini, emotsional sezgirlikni, ijodiy tafakkurni va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim va oliy ta'lim bosqichlarida musiqadan tarbiyaviy vosita sifatida oqilona foydalanish o'quvchi-yoshlarning ma'naviy dunyosini boyitadi. Musiqa ta'limi orqali o'quvchilar nafaqat qo'shiq kuylash yoki cholg'u ijro etishni, balki san'atni tushunish, uni qadrlash va estetik baholashni ham o'rganadilar.

Asosiy qism

Musiqaning tarbiyaviy ahamiyati, avvalo, uning inson ruhiy olamiga kuchli ta'sir ko'rsatishi bilan belgilanadi. Inson muayyan musiqa asarini tinglaganida unda turli hislar-quvonch, sokinlik, faxr, vatanparvarlik, mehr, sog'inch yoki mushohada holati paydo bo'ladi. Bunday ta'sir oddiy hissiy kechinma emas, balki shaxsning ma'naviy va axloqiy qarashlarini shakllantiruvchi murakkab psixologik jarayondir. Musiqa insonni ezgulikka, go'zallikka, mehr-oqibatga, vatanparvarlikka va insoniylikka undaydi. Zamonaviy pedagogikada musiqa shaxsni har tomonlama rivojlantirish vositasi sifatida qaraladi. Chunki musiqa darslari va musiqiy faoliyat o'quvchilarning eshitish qobiliyatini, xotirasini, tasavvurini, nutqini, ijodiy tafakkurini va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, qo'shiq kuylash jarayonida o'quvchi nafasni boshqarish, ohangni to'g'ri his qilish, so'zlarni aniq talaffuz qilish, jamoa bilan uyg'un harakat qilish kabi ko'nikmalarni egallaydi. Bu esa nafaqat musiqiy, balki umumiy madaniy rivojlanishga ham xizmat qiladi.[2]

Musiqa tarbiyasining muhim jihatlaridan biri estetik didni shakllantirishdir. Estetik did-bu go'zallikni anglash, qadrlash va baholash qobiliyatidir. Agar bola yoki yosh inson yuksak badiiy qiymatga ega kuy-qo'shiqlarni tinglab ulg'aysa, unda

nafislikni his qilish, san'atga hurmat bilan qarash va madaniy tanlov qilish qobiliyati rivojlanadi. Aksincha, mazmunan sayoz, badiiy darajasi past, shovqinli va ma'naviy ta'siri sust musiqalarning haddan tashqari ko'p iste'mol qilinishi yoshlar didining pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli musiqa ta'limida tanlanayotgan asarlarning g'oyaviy-badiiy saviyasi, tarbiyaviy mazmuni va yosh xususiyatlariga mosligi alohida ahamiyatga ega. Musiqa milliy tarbiyaning ham kuchli vositasidir. Har bir xalqning milliy kuy-qo'shiqlari, maqomlari, lapar va ashulalari, marosim qo'shiqlari, xalq cholg'ulari uning tarixiy xotirasi va madaniy merosini o'zida mujassam etadi. O'zbek xalqining "Shashmaqom", katta ashula, xalq qo'shiqlari, baxshichilik san'ati va milliy cholg'u ijrochiligi yosh avlodda milliy g'urur, tarixiy xotira va madaniy mansublik tuyg'ularini shakllantiradi. Musiqa orqali bola o'z xalqining ruhini, qadriyatlarini, orzu-intilishlarini chuqurroq anglaydi. Shu ma'noda musiqa nafaqat san'at, balki milliy o'zlikni anglash vositasi hamdir.

Buyuk mutafakkirlar ham musiqaning tarbiyaviy kuchiga alohida e'tibor berganlar. Abu Nasr Forobiy musiqa inson ruhiyatiga ta'sir etuvchi muhim san'at turi ekanini ta'kidlab, uning inson axloqi, kayfiyati va ruhiy holati bilan bog'liqligini ilmiy asosda izohlashga harakat qilgan.[1] Bu qarashlar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Chunki zamonaviy psixologiya va pedagogika ham musiqaning emotsional holat, xotira, diqqat, tasavvur va tarbiyaviy jarayonlarga ta'sirini e'tirof etadi. Musiqaning axloqiy tarbiyadagi o'rni ham nihoyatda muhimdir. Mazmunli qo'shiqlar, vatanparvarlik ruhidagi kuylar, ona, Vatan, do'stlik, tinchlik, mehr-oqibat, insonparvarlik haqidagi musiqiy asarlar yoshlarning qalbida ezgu tuyg'ularni uyg'otadi. Masalan, ona haqidagi qo'shiqlar bolada mehr va hurmat tuyg'usini kuchaytirsa, Vatan haqidagi qo'shiqlar fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik hissini mustahkamlaydi. Do'stlik va tinchlik mavzusidagi musiqalar esa yoshlarni bag'rikenglik, hamjihatlik va insoniy munosabatlarga chorlaydi.

Zamonaviy jamiyatda musiqa nafaqat ta'lim muassasalarida, balki oilada, ommaviy axborot vositalarida, internet va ijtimoiy tarmoqlarda ham keng tarqalgan. Bu esa musiqaning tarbiyaviy ta'sirini yanada kuchaytiradi. Biroq bu jarayonda muayyan xavflar ham mavjud. Chunki yoshlar turli janr, uslub va mazmundagi musiqalarga erkin duch kelmoqda. Ularning orasida badiiy-estetik jihatdan yuksak asarlar bilan birga, ma'naviy saviyasi past, tajovuzkorlik, yengil hayot, axloqiy beparvolik yoki iste'molchilik kayfiyatini targ'ib qiluvchi musiqiy mahsulotlar ham uchraydi. Shu sababli ota-onalar, pedagoglar va madaniyat sohasi vakillari yoshlarning musiqiy didini shakllantirishda faol ishtirok etishlari zarur. Musiqa ta'limi jarayonida o'qituvchining roli alohida ahamiyatga ega. Musiqa o'qituvchisi faqat nota, qo'shiq yoki cholg'u ijrosini o'rgatuvchi mutaxassis emas, balki o'quvchining estetik dunyoqarashini shakllantiruvchi tarbiyachi hamdir. U darsda tanlangan har bir kuy yoki qo'shiqning mazmunini, badiiy g'oyasini, tarixiy va madaniy ahamiyatini

o'quvchilarga tushuntirib berishi lozim. Shundagina musiqa darsi oddiy ijro mashg'uloti emas, balki ma'naviy-ma'rifiy tarbiya maydoniga aylanadi.

Musiqa jamoaviy tarbiyani shakllantirishda ham muhim vositadir. Xor bo'lib kuylash, ansamblida ijro etish, musiqiy tadbirlarda ishtirok etish o'quvchilarni bir-birini tinglashga, hamkorlik qilishga, mas'uliyatni his etishga va umumiy maqsad sari harakat qilishga o'rgatadi. Jamoa bo'lib kuylash jarayonida har bir ishtirokchi o'z ovozi boshqalar ovozi bilan uyg'unlashtirishga intiladi. Bu esa ijtimoiy moslashuv, intizom va hamjihatlik tuyg'ularini rivojlantiradi. Psixologik jihatdan musiqa stressni kamaytirish, ruhiy muvozanatni saqlash va ijobiy kayfiyat yaratishda ham muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, hozirgi tezkor axborot asrida inson ruhiy bosim, charchoq, xavotir va emotsional zo'riqishlarga tez-tez duch keladi. Bunday sharoitda musiqa insonni tinchlantiruvchi, ruhiy tetiklik beruvchi va ichki uyg'unlikni tiklovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Ta'lim muassasalarida musiqiy tarbiya elementlaridan foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni ruhiy jihatdan faollashtiradi va ijodiy muhit yaratadi.

Musiqaning tarbiyaviy ahamiyati uning nutq va tafakkur rivojiga ko'rsatadigan ta'sirida ham namoyon bo'ladi. Qo'shiq matnlarini yod olish, ohangga mos talaffuz qilish, ritmni his qilish va musiqiy obrazni tushunish o'quvchilarning xotirasi, nutq ravonligi va badiiy tafakkurini rivojlantiradi. Ayniqsa, bolalar qo'shiqlari, xalq og'zaki ijodi namunalari, allalar va marosim qo'shiqlari yosh avlodning til boyligini oshirishda ham samarali vosita hisoblanadi. Musiqa va so'z uyg'unligi bolaning emotsional-intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy ta'limda musiqa tarbiyasini raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Elektron darsliklar, audio va video yozuvlar, virtual konsertlar, interfaol ilovalar, onlayn musiqa platformalari o'quvchilarning musiqiy dunyoqarashini kengaytirish imkonini beradi. Biroq texnologiyalar musiqaning asl tarbiyaviy mohiyatini to'sib qo'ymasligi kerak. Asosiy maqsad o'quvchini san'atni chuqur his qilishga, musiqiy asarni anglashga, uning mazmuni va estetik qiymatini baholashga o'rgatishdan iborat bo'lishi zarur. Musiqa tarbiyasi uzluksiz jarayon bo'lib, u oila, maktab va jamiyat hamkorligida amalga oshirilgandagina samarali natija beradi. Oilada bolaga alla, xalq qo'shiqlari, milliy kuylar eshittirilishi uning ilk estetik tasavvurlarini shakllantiradi. Maktabda esa bu jarayon ilmiy-pedagogik asosda davom ettiriladi. Jamiyat miqyosida esa konsertlar, festivallar, madaniy tadbirlar, radio va televideniye orqali yuksak saviyali musiqiy muhit yaratilishi zarur. Shu tariqa musiqa yosh avlodni ma'naviy barkamol etib tarbiyalashda kuchli ijtimoiy-pedagogik omilga aylanadi. Musiqaning tarbiyaviy ahamiyatini baholashda uning inson shaxsini yaxlit rivojlantirishdagi o'rnini ham alohida ta'kidlash lozim. Musiqa aql, qalb va ruh uyg'unligini ta'minlaydi. U insonni nafaqat tinglovchi, balki his qiluvchi, fikrlovchi va baholovchi shaxs sifatida kamol toptiradi. Shu jihatdan musiqa tarbiyasi ta'lim

jarayonida ikkinchi darajali yo'nalish sifatida emas, balki shaxs ma'naviyatini shakllantiruvchi asosiy vositalardan biri sifatida qaralishi kerak. Musiqiy tarbiya orqali yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, san'atga mehr, estetik did, ijtimoiy faollik, ijodkorlik va ma'naviy immunitet shakllanadi. Ayniqsa, globallasuv sharoitida turli madaniy ta'sirlar kuchaygan bir paytda milliy musiqa merosini o'rganish yoshlarni o'z ildizlariga, xalqining tarixiy xotirasi va ma'naviy boyligiga yaqinlashtiradi. Shu bois zamonaviy jamiyatda musiqa tarbiyasi nafaqat san'at ta'limining bir qismi, balki umumiy pedagogik tarbiyaning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xulosa

Zamonaviy jamiyatda musiqaning tarbiyaviy ahamiyati nihoyatda katta. Musiqa insonning estetik didi, axloqiy qarashlari, ma'naviy dunyosi, ruhiy holati va ijtimoiy faolligiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. U yosh avlodni go'zallikni anglashga, ezgulikka intilishga, milliy qadriyatlarni hurmat qilishga va madaniy merosni qadrlashga o'rgatadi. Musiqa tarbiyasi o'quvchilarning ijodiy tafakkuri, emotsional sezgirligi, nutq madaniyati, jamoada ishlash ko'nikmalari va ma'naviy immunitetini rivojlantiradi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida milliy kuy-qo'shiqlar, xalq og'zaki ijodi namunalari, mumtoz musiqa va zamonaviy badiiy saviyali asarlardan foydalanish yoshlarning barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Shunday qilib, musiqa zamonaviy jamiyatda nafaqat madaniy hordiq vositasi, balki kuchli tarbiyaviy, estetik va ma'naviy omildir. Uni ta'lim-tarbiya jarayonida maqsadli, izchil va ilmiy asosda qo'llash yosh avlodni yuksak ma'naviyatli, didli, ijodkor va insonparvar shaxs sifatida tarbiyalashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Forobiy Abu Nasr. Musiqa haqida katta kitob.-Toshkent: Fan, 1993.
2. Kabalevskiy D.B. Musiqa tarbiyasi haqida.-Moskva: Pedagogika, 1984.
3. Asafyev B.V. Musiqiy shakl jarayon sifatida.-Leningrad: Muzika, 1971.
4. Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir.-Toshkent: Badiiy adabiyot, 1963.
5. Fitrat A. O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi.-Toshkent: Fan, 1993.
6. Omonullayeva D. Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasi.-Toshkent: O'qituvchi, 2005.